

Santes Creus, 850 anys

Josep M. Rovira i Valls

Director de Cultura i Paisatge

¹ Guillem Ramon de Montcada i els seus fills Guillem, Ramon i Berenguer donaven a l'abat de la Grand Selva (Llenguadoc) unes terres alodials del seu patrimoni, el 4 de desembre de 1150, que tenien a la muntanya de Cerdanyola perquè hi bastissin un monestir. Aquest és el document fundacional del futur monestir de Santa Maria de Santes Creus.

² El prior Guillem esdevindria el primer abat de Valldaura, i la comunitat hi era constituïda ja l'any 1152.

³ La comunitat, l'any 1154, pel fet de trobar-se consuetudinàriament i sense possibilitats d'expansió, va sol·licitar al comte de Barcelona i príncep d'Aragó, Ramon Berenguer IV, la concessió d'un lloc més proper a la tot just conquerida Catalunya Nova, per tal de traslladar-hi la casa conventual.

⁴ El comte de Barcelona Ramon Berenguer IV concedí a Hug I, abat de Valldaura, les terres d'Ancosa, en presència de l'abat de la Grand Selva, Alexandre, perquè hi fundés el nou edifici monacal si aquesta era la seva voluntat. La concessió fou confirmada el 16 de febrer de 1156 per Guerau Alemany de Cervelló mitjançant la donació i renúncia dels drets que tenia sobre aquesta possessió.

⁵ L'oportunitat per abandonar Valldaura es presentà als monjos l'any 1160, quan Guerau Alemany de Cervelló els concedí unes terres a la vora esquerra del riu Gaià, conegudes amb el nom de Camp de Santes Creus.

⁶ Segui com sigui, la donació del 2 de juny de 1160 de l'honor de Santes Creus -confirmada posteriorment el 8 d'agost de 1160 pel bisbe de Barcelona Guillem de Torroja i per Guerau Alemany, Guerau de Jorba i Guillem de Montagut- farà que els monjos pensin que han trobat en aquest lloc l'espai ideal per bastir-hi el nou monestir.

La data de fundació del monestir de Santes Creus ha estat històricament un tema força discutit. Diversos historiadors i especialistes han anat remenant dates concretes i publicant-les amb les corresponents explicacions. La problemàtica, però, ha estat sovint provocada per la manca d'una data fixa en la història del monestir i consensuada per tothom. Mentre l'un parla de la data en què els nobles catalans amb el comte de Barcelona van arribar a un acord amb l'abat de la Grand Selva (Llenguadoc), els altres es refereixen a la data en què els monjos arriben a Santes Creus, en la qual sembla que tampoc hi ha acord. Mentrestant es confonia Santes Creus amb Valldaura, i també amb Ancosa. En un article que Joan Papell va publicar en el número 4 de CULTURA I PAISATGE titulat "La llegenda de la fundació del monestir de Santes Creus", situa la data de fundació del monestir, pels Montcada, el dia 4 de desembre de 1150, fent referència a una documentació que ho especifica, i el seu posterior establiment a Valldaura. Coincideix amb altres historiadors davant l'allau de dates publicades entre la data de fundació de Santes Creus i la data del seu establiment definitiu. Els monjos, provinents de la Grand Selva, s'assentaren primer a Valldaura, on ja hi eren el 1152, i no fou fins a finals del 1168 o a principis del 1169 que es traslladaren a Santes Creus. A partir d'aquell moment la comunitat es conegué com a Santa Maria de Santes Creus.

La data del 1160, que és la que s'empra per commemorar el 850è aniversari, és la data en què els nobles Guerau Alamany, Guerau de Jorba, Guillem de

Montagut i el bisbe de Barcelona Guillem de Torroja cediren als monjos les terres del marge esquerre del riu Gaià i aquests començaren a bastir el monestir de Santes Creus. És, per tant, la data en què al lloc de Santes Creus es posà la primera pedra del futur monestir. Ara que el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, sota la direcció del Museu d'Història de Catalunya, inicien els actes del 850è aniversari del monestir de Santes Creus, val la pena explicar la història del monestir per etapes tal com s'ha publicat darrerament.

1150: ELS ORÍGENS

Anem a pams. Hi ha consens entre els historiadors a considerar que el monestir de Santes Creus té el seu origen en el que el 1150 pactaren els nobles catalans i els monjos cistercencs de la Grand Selva per crear a Valldaura el primer establiment cistercenc a Catalunya, i que aquest fou l'origen de l'actual monestir de Santes Creus.¹

1152: ELS CISTERCENCS ARRIBEN A VALLDAURA

També hi ha consens en el fet que els monjos ja estaven establerts a Valldaura (Cerdanyola del Vallès) l'any 1152, però que d'entrada ja tingueren problemes per fer l'expansió territorial que un monestir necessitava.²

El problema principal que tenien els monjos de Valldaura per expandir-se pel Vallès el motivava la presència propera del monestir de Sant Cugat del Vallès, fundat pels benedictins al segle IX. Els monestirs medievals rebien rendes de les possessions que els reis i els nobles els concedien. És lògic pensar que dos monestirs tan a prop territorialment havien de compartir la generositat dels mateixos nobles, amb els problemes d'enfrontaments testamentaris o de drets en determinades possessions que això podia comportar.³ No cal anar més lluny: Poblet i Santes Creus, al llarg de la història, també en van tenir; per exemple, per les terres de Conill a Cabra del Camp.

1156: ANCOSA

Tornem a Valldaura. Quan els monjos van plantejar de trobar un lloc nou se'ls oferí unes terres a Ancosa (terme de la Llacuna, a l'Anoia), molt properes a l'actual Santes Creus. També aquí hi ha divergències entre els historiadors que asseguren que hi fundaren un monestir i els que en dubten. Sembla que la comunitat s'hi va traslladar el 1156, però de monestir potser no en van fundar cap, a Ancosa, probablement perquè les terres no els eren gaire convenients o potser perquè tenien altres oferiments.⁴ Les terres van quedar en poder dels monjos, ja que hi ha documentada una granja a Ancosa de la qual encara queden vestigis.

1160: DONACIÓ DE SANTES CREUS

Però no tardaren gaire a rebre una nova oferta per abandonar Valldaura.⁵ De fet, d'ofertes en van tenir a diversos llocs tant del Baix Ebre com del Tarragonès, però potser eren unes terres massa allunyades de la línia de castells cristians i la reconquesta de la Catalunya Nova era massa recent. Recordem que Siurana, el darrer vestigi sarraí de Catalunya, fou conquerida el 1153. L'oportunitat se'ls presentà el 1160, quan els nobles Guerau Alemany, Guerau de Jorba, Guillem de Montagut i el bisbe de Barcelona Guillem de Torroja cediren als monjos les terres del marge esquerre del riu Gaià.⁶

1168-1169: ARRIBADA DELS MONJOS A SANTES CREUS

Se sap que la donació d'aquestes terres no agradà a tothom i que hagueren de passar uns quants anys fins que els monjos van arribar a Santes Creus, no se sap si perquè el monestir es trobava en fase de

construcció⁷ o per altres problemes d'ordre territorial o d'enfrontament entre els poders fàctics de l'època: concretament, toparen amb l'oposició de l'arquebisbe de Tarragona, Bernat de Tort.

Però finalment, a finals del 1168 o a principis del 1169, els monjos arribaren a Santes Creus procedents de Valldaura.⁸ Fins i tot en aquestes dates hi ha opinions divergents entre els historiadors.

Una vegada establerts a Santes Creus van iniciar una important política d'expansió territorial a banda i banda del riu Gaià, per l'Alt Camp, el Penedès, el Tarragonès, la Segarra, l'Urgell i l'Anoia, i també per altres llocs més allunyats, alguns dels quals provenien de donacions anteriors. Aviat començaren a establir granges en el territori, com ara les granges d'Ancosa (la Llacuna), el Codony (el Morell), Montornès (la Pobla de Montornès) o Fontscaldetes (Cabra del Camp), entre d'altres. Però aquesta és una altra història.

Entre els actes de commemoració del 850è aniversari del monestir de Santes Creus, el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, sota la direcció del Museu d'Història de Catalunya, restaurarà les tombes reials del monestir de Santes Creus. Les tombes reials, que daten del segle XIV, corresponen als reis Pere II el Gran, Jaume II i la seva esposa Blanca d'Anjou, i a l'almirall Roger de Llúria. Aquest projecte de restauració el va anunciar el 26 de novembre de 2009 el conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació, Joan Manuel Tresserras, en un acte al mateix monestir de Santes Creus.

En aquest mateix número podeu trobar un article de Joan Papell sobre Pere el Gran i un article de la periodista Gemma Casalé sobre els treballs realitzats a les tombes de Santes Creus. ■

Detall de la tomba dels Montcada i del sepulcre de Ramon Alemany de Cervelló, al claustre del monestir de Santes Creus.

⁷ Per un document del 1166 sabem que el comte rei Alfons el Cast va concedir a l'abat Pere de Valldaura el privilegi de l'aprofitament dels boscos de Siurana perquè els monjos poguessin obtenir la fusta necessària per a la construcció del nou monestir que s'havia de bastir o s'estava bastint a la vora del riu Gaià. Per tant, el cenobi estava, creiem, en fase de construcció.

⁸ Els diplomes que abracen els anys que van del 1163 al 1169 tots citen Pere com a abat de Valldaura, a excepció d'un del 25 de novembre de 1168 en què és citat com a abat dels dos monestirs (donamus atque concedimus cenobio Sancte Marie de Vallis Lauree vel Sanctarum Crucium). I entre aquest document i el del dia 9 de gener de 1170, en què Pere figurava solament com a abat de Santes Creus, només n'hi ha un, de 17 de juliol de 1169, en què Pere sols és anomenat com a abat de Valldaura. Va ser, doncs, a partir de la primèria del 1170 que els abats passaren a denominar-se exclusivament abats de Santes Creus. Per tant, res no ens impedeix pensar que la comunitat s'hagués traslladat de Valldaura a Santes Creus a finals del 1168 o principis del 1169. A partir d'aquest moment Valldaura va perdurar en el record dels monjos del Gaià com el lloc de la primera estada en terres catalanes de la comunitat cistercenca sorgida de la Grand Selva.

Fonts: Museu d'Història de Catalunya; Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus; Diplomataris de Santa Maria de Santes Creus Diplomataris de Santa Maria de Santes Creus de Joan Papell, i els articles publicats a Cultura i Paisatge a la Ruta del Cister.